

ลักษณะบางประการของสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่ม

ตามหลักการโดยทั่ว ๆ ไปในทางสังคมวิทยานั้นถือกันว่า สภาพสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมใดสังคมหนึ่งย่อมก่อให้เกิดค่านิยม ซึ่งจะสร้างทัศนคติอันสะท้อนออกมาในรูปของพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ดังนั้นหากสังคมใดสังคมหนึ่งมีสภาพไปในทางที่ก่อให้เกิดค่านิยมที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ (team-work) เคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกทุกคน ไม่ว่าสมาชิกผู้นั้นจะมีวิทยุติ คุณวุฒิและฐานะทางสังคมในระดับใดก็ตามที มีการยอมรับในมติมหาชนและนิยมการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม สมาชิกทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน ไม่ยอมปล่อยให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดำเนินการบริหารประเทศไปในลักษณะที่เป็นการผูกขาดได้ สังคมในลักษณะเช่นนี้เป็นสังคมที่ส่งเสริมให้เกิดการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และจะมีการพัฒนาทางการเมืองได้ค้ำวายนั่นก็หมายความว่า การรวมกลุ่มในทางการเมืองเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ย่อมจะเกิดขึ้นได้

ในทางตรงกันข้าม หากสภาพของสังคมใดนิยมการมอบอำนาจให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อการตัดสินใจในการบริหารประเทศชาติและยอมรับ เชื่อฟังการตัดสินใจของบุคคลผู้นั้นโดยปราศจากการโต้แย้ง แม้ว่าจะไม่เห็นด้วยก็ตาม ทั้งยังมีการผลักรงการะปัญหาสำคัญ ๆ ให้แก่ผู้มีอำนาจเป็นผู้ตัดสินใจ, ขาดความเชื่อถือในการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นกลุ่มและไม่ยอมรับฟัง ตลอดจนปฏิบัติตามมติมหาชน หากแต่เชื่อในความเฉียบขาดของผู้นำในอันที่จะแก้ไขปัญหาและสถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคม สังคมในลักษณะเช่นนี้จะกลายเป็นสังคมที่มีแนวโน้มไปสู่การปกครองในระบอบที่เป็นเผด็จการได้โดยง่าย และการพัฒนาทางการเมืองย่อมเป็นไปได้ยากค้ำวายนั่น

การที่จะให้สมาชิกหรือประชาชนในประเทศได้มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเต็มที่นั้น เป็นวิธีทางหนึ่งที่จะบังถึงการพัฒนาทางการเมืองของสังคมตามระบอบประชาธิปไตย

แต่โอกาสที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมทางการเมืองได้นั้น ในแต่ละสังคมย่อมมีปริมาณที่มากน้อยแตกต่างกันตามสภาพของแต่ละสังคม การที่จะหวังให้ปรากฏการณ์และสถาบันทางการเมืองในสังคม ก. มาเกิดขึ้นในสังคม ข. ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ยาก และหากจะเกิดขึ้นได้ก็ย่อมมีความแตกต่างกันในเนื้อหาที่จะละเอียดปลีกย่อยลงไป ดังนั้นแม้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มเพื่อการต่อรองในทางการเมืองของสังคมตะวันตก จะขยายเข้ามามีอิทธิพลด้านความคิดในดินแดนต่าง ๆ แต่การรวมกลุ่มทางการเมืองของประเทศที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากประเทศตะวันตกเหล่านี้ อาจไม่ประสบความสำเร็จได้อย่างที่ประเทศตะวันตกประสบมา ทั้ง ๆ ที่ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ได้พยายามยึดลักษณะการรวมกลุ่มทางการเมืองของสังคมตะวันตกเป็น "แบบอย่าง" (Model) แล้วก็ตาม เพราะสภาพทางสังคมของประเทศต่าง ๆ ที่มีใช้ประเทศตะวันตกมีสภาพเป็นประเทศด้อยพัฒนา สภาพทางสังคมอยู่ในระหว่างสังคมเกษตรกรรม (agricultural society) ซึ่งมีแนวการดำเนินชีวิตอย่างง่าย ๆ กับสังคมอุตสาหกรรม (industrial society) ซึ่งมีโครงสร้างสังคมที่สลับซับซ้อนมาก ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของสังคมหัวเลี้ยวหัวต่อ (transitional society) ซึ่งมีความขัดแย้งกันระหว่างค่านิยมแบบเก่าที่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติกันมาช้านานนับศตวรรษ กับ ค่านิยมแบบใหม่ที่ได้รับอิทธิพลถ่ายทอดมาจากอารยธรรมตะวันตก สังคมหัวเลี้ยวหัวต่อในบางประเทศ ทำให้การพัฒนาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยเป็นไปได้ค่อนข้างยากลำบาก¹

สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่อยู่ ณ ลักษณะของสังคมหัวเลี้ยวหัวต่อ เช่นเดียวกับประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจถึงการรวมกลุ่มทางการเมืองของสังคมไทยอันสะท้อนถึงการพัฒนาทางการเมืองได้นั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องพิจารณาถึงค่านิยมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไทยซึ่งมีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนชาวไทยในด้านการรวมกลุ่มเสียก่อน เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์การรวมกลุ่มเพื่อเป็นกลุ่มอิทธิพลใน

¹Fred W. Riggs, Administration in Developing Countries :
The Theory of Prismatic Society, (Boston : Houghton Mifflin
 Company, 1964), pp. 34-37.

กระบวนการทางการเมืองไทยว่าจะเป็นไปในลักษณะที่ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทางการเมืองไปสู่การปกครองตามระบอบประชาธิปไตยต่อไป

สภาพของสังคมไทยมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมต่าง ๆ ของสมาชิกนั้นมีหลายประการด้วยกัน ซึ่งจะส่งผลสะท้อนต่อพฤติกรรมในทางการเมืองและการรวมกลุ่มด้วย สังคมไทยมีสภาพของสังคมเกษตรกรรม มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ระบบการศึกษา ระบบราชการไทย ตลอดจนลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง และการอุปถัมภ์ค้ำชูภายในสังคมไทย ลักษณะเหล่านี้นับว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของประชาชนในประเทศไทยมาก และบางลักษณะก็เป็นลักษณะประจำชาติของไทย ซึ่งย่อมก่อให้เกิดค่านิยมที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของชาวไทย เพราะเป็นค่านิยมที่ยึดถือกันมานานนับแต่ครั้งบรรพบุรุษ

ก. สังคมเกษตรกรรม (Agricultural Society)

ลักษณะโดยทั่วไปของสังคมเกษตรกรรมนั้น เอฟ.เอ็กซ์.ซัตตัน (F.X. Sutton) ซึ่งเรียกลักษณะนี้ว่าเป็น Agraria ได้กล่าวไว้ว่ามีลักษณะโดยสังเขป 5 ประการ คือ²

1. บรรทัดฐานในสังคม (norms) นั้น เป็นแบบที่บุคคลได้มาแต่กำเนิด (ascriptive) ซึ่งถือเป็นหลักในการปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด
2. โครงสร้างสังคมประกอบด้วยกลุ่มในลักษณะแบบท้องถิ่น (local groups) ซึ่งมีการเคลื่อนย้ายน้อยมาก กลุ่มต่าง ๆ เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ที่อยู่กันอย่างกระจุกกระจาย มีความสัมพันธ์กันแบบส่วนตัว (personal relationship) มีการติดต่อกับสังคมภายนอกน้อยมาก
3. การแบ่งงานกันทำภายในสังคมนั้น เป็นไปอย่างง่าย ๆ และสม่ำเสมอ

² Sutton, "Social Theory And Comparative Politics," in Harry Eckstein and David E. Apter (eds), Comparative Politics, (New York: The Free Press, 1963), p. 71.

เพราะงานด้านเกษตรกรรมเป็นงานที่ไม่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถเฉพาะอย่าง

4. ระบบการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคม (Stratification System) เป็นระบบที่ไม่แน่ชัดนักและมีผลทำให้เกิดค่านิยมของความแตกต่างกัน เกิดความรู้สึกที่ไม่เท่าเทียมกันในทางปฏิบัติ

5. มี "องค์การ" ต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ ภายในสังคมเพียง 2-3 องค์การเท่านั้น กล่าวคือ "องค์การ" เหล่านี้จะทำหน้าที่ต่าง ๆ หลายอย่างในสังคม

นอกจากนั้น เฟรด คัมบลิว.ริกส์ (Fred W. Riggs) ยังเห็นว่าในสังคมเกษตรกรรมนั้นการปกครองประเทศยังตกอยู่ในมือของข้าราชการ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของสังคมนั้น ๆ ด้วย เพราะข้าราชการเป็นผู้มีเกียรติสูงสุดในสังคมมีความไม่เท่าเทียมกัน ความมีอำนาจมากทำให้เกิดความสับสนแยกไม่ออกระหว่างกิจส่วนตัวและกิจส่วนรวมและสถานภาพที่ได้มาแต่กำเนิดของบุคคลในสังคมนั้น ทำให้เกิดการยอมรับนับถือกัน อันเป็นลักษณะประจำประการหนึ่งของสังคมเกษตรกรรม³

ลักษณะของสังคมเกษตรกรรมนี้ตรงกันข้ามกับสังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) มาก เพราะสังคมอุตสาหกรรมยอมรับความสามารถของบุคคล มีการเคลื่อนย้ายของสังคม (Social Mobilization) ในอัตราที่สูง แบ่งงานกันทำตามความรู้ความสามารถอันทำให้สังคมเป็นระเบียบ ให้โอกาสแก่บุคคลในการเลื่อนชั้นทางสังคมได้อย่างเต็มที่ และมี "องค์การ" ต่าง ๆ ที่สามารถมีบทบาทในสังคมได้ตามหน้าที่อันมีเป้าหมาย⁴

³Fred W. Riggs, "Agraria And Industria," in William J. Siffin (ed.), Toward a Comparative Study of Public Administration, (Bloomington: Indiana University Press, 1959), pp. 23-116.

⁴Sutton, loc. cit.

ด้วยเหตุที่สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมด้วยสังคมหนึ่ง จึงมีลักษณะที่อยู่กันกระจุกกระจายไปตามแหล่งต่าง ๆ เป็นกลุ่มเล็ก ๆ มีความสัมพันธ์กันแบบส่วนตัวในลักษณะของกลุ่มปฐมภูมิ (primary group) ซึ่งมีความผูกพันทางจิตใจกันอย่างแน่นแฟ้น เคารพนับถือกันแบบญาติพี่น้องและให้ความสำคัญต่อระบบอาวุโส ผู้อาวุโสจะโต้แย้งความคิดเห็นหรือการกระทำของผู้มีอาวุโสกว่าไม่ได้ เพราะ "ผู้ใหญ่ยอมอาบน้ำร้อนมาก่อนเจ้า" หรือ "เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด" ทั้งยังยอมรับและเชื่อฟังการตัดสินใจของหัวหน้าครอบครัว เพราะเป็นบุคคลที่หาเลี้ยงครอบครัวตลอดจนให้การคุ้มครองป้องกัน

รายงานจากผลการวิจัยของคณะอาจารย์แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ.2514⁵ ได้ชี้ให้เห็นชัด (ตามตารางที่ 1) ว่าการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ที่หัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจนั้น จะได้รับการยอมรับจากสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมาก

⁵ การวิจัยของคณะอาจารย์กลุ่มนี้ ได้ทำการวิจัยภาคสนามจากการออกแบบสอบถามแก่ตัวแทนของสถาบันของสังคมไทย 3 สถาบัน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา โดยการสุ่มตัวอย่างตามภาคต่าง ๆ ภาคละสองจังหวัด ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีผลของการออกคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุดและน้อยที่สุด ทั้งนี้โดยเอาจากจังหวัดละสองอำเภอ

ตารางที่ 1

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการตัดสินใจของพ่อบ้าน

คำตอบ	รวม	เหนือ	ใต้	อีสาน	กลาง
ยอมรับ	84.88	89.34	82.39	87.01	91.15
ไม่ยอมรับ	8.12	6.86	9.92	10.32	5.08
ไม่มีความเห็น	4.00	3.80	7.69	2.67	3.78

ที่มา : คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัย แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, (นครหลวงฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515), หน้า 63.

จากการที่ยอมรับการตัดสินใจที่ขาดของหัวหน้าครอบครัวเช่นนั้น อาจหมายความว่า สังคมไทยยึดมั่นในบุคคล และยอมถือได้ว่าแนวความคิดและทัศนะของบุคคลที่มีต่อการปกครองนั้นย่อมมีรากฐานเช่นเดียวกัน

การยอมรับอำนาจและเชื่อถือในตัวบุคคลนี้มีปรากฏให้เห็นเด่นชัดจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของชาติ กล่าวคือ เมื่อเกิดความเดือดร้อนขึ้นในสังคม ประชาชนส่วนใหญ่จะวางเฉยต่อวิกฤตการณ์ เพราะประวัติศาสตร์ของไทยนั้นมักจะมีบุคคลผู้มีความสามารถขึ้นมาแก้ไขสถานการณ์อยู่เสมอ ดังมีคำกล่าวที่ว่า "กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี" และประชาชนก็จะยอมมอบอำนาจในการปกครองให้แก่บุคคลนั้น ความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้ยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบัน เมื่อเกิดวิกฤตการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดขึ้น ประชาชนจึงวางเฉย ไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อแก้ไขสถานการณ์ หากแต่ยังคงรอให้ "คนดีศรีอยุธยา" มาแก้ไขปัญหา จึงเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความเด็ดขาดเข้ามาปกครองและบริหารประเทศ เพราะถือว่าหากบุคคลใดที่สามารถแก้ไขวิกฤตการณ์ได้ไม่ว่าด้วยวิธีการใด ๆ บุคคล

นั้นยอมปกครองประเทศได้ เป็นการให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่ากฎเกณฑ์ของสังคม จึงมีผลทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่เคร่งครัดในระเบียบวินัย

การยอมรับอำนาจของบุคคล ยึดถือในตัวบุคคลมากกว่าระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคม จึงมีผลทำให้สังคมไทยมีลักษณะหลวม ๆ⁶ (loosely structured) กล่าวคือ แม้ว่าจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม แต่ในทางปฏิบัติระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อาจถูกยกเลิกไปได้ในบางกรณี เพราะการขาดความเคร่งครัดกันอย่างแท้จริง ไม่มีความแน่นอนและจริงจัง

ระบบอาวุโสและการยึดมั่นในประเพณีทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่คงที่ ไม่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เพราะขาดความคิดริเริ่มหรือสร้างสรรค์ขึ้นในสังคม ขาดความเชื่อมั่นในการเสนอความคิดเห็นด้วยไม่อาจคาดได้ว่าผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังจะเป็นในลักษณะใด คงมีแต่การปฏิบัติที่อยู่ในกรอบของระเบียบกฎเกณฑ์ การให้ความสำคัญแก่บุคคลมากกว่าหลักการทำให้สังคมไทยขาดระเบียบวินัย ขาดความสม่ำเสมอ (regularity) ลักษณะการดำเนินชีวิตด้านเกษตรกรรมอย่างเดียวกัน และการขาดความคิดริเริ่มทำให้สังคมเกษตรกรรมของไทยขาดความหลากหลาย ความคิดเห็นและพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเป็นไปในทำนองเดียวกัน ลักษณะเช่นนี้จึงไม่สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อสู้ให้ได้มาซึ่งความต้องการของตน

ดังกล่าว่าแล้วว่าสังคมไทยนั้นอยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจุกกระจายกันไป สมาชิกของกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มมีความรักในถิ่นกำเนิด มีชีวิตอยู่เฉพาะในกลุ่มของตน ไม่มีโอกาสวิสาสะกับคนภายนอก และไม่กว้างขวางพอที่จะได้เห็นและสามารถนำเอาหมู่ของตนไปเปรียบเทียบกับหมู่อื่น ๆ ได้ จึงไม่เห็นความจำเป็นและความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงแก้ไขสังคมของตน ทั้งอาจไม่แน่ใจว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดผลดีแก่ตนได้อย่างไรบ้าง

⁶John E. Embree, "Thailand-A Loosely Structured Social System," American Anthropologist, LII (1950), p. 182.

มีทัศนคติที่ยึดถือในประเพณีที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษนานนับศตวรรษ ทำให้เกิดความเคยชินเป็นนิสัยและเฉื่อยชา ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดความยุ่งยากที่จะต้องเปลี่ยนแนวการดำเนินชีวิตไปจากเดิม

ข. พุทธศาสนา

ศาสนาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลทั้งในค่านิยมเชื่อและการปฏิบัติที่ตกทอดจากบรรพบุรุษมาสู่อนุชนรุ่นหลัง เพราะเหตุที่เกิดขึ้นในสังคมจะได้รับการปลูกฝังและสั่งสอนให้เชื่อและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาประจำสังคมนั้น ๆ สังคมไทยนั้นมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ พุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนไทยอยู่ไม่น้อย

ก่อนหน้าที่พุทธศาสนาจะกลายเป็นศาสนาประจำชาติของไทยนั้น สังคมไทยได้รับอิทธิพลทางความเชื่อและการปฏิบัติมาจากไสยศาสตร์ ซึ่งเชื่อถือในภูตผีปีศาจและโชคกลางต่าง ๆ ต่อจากนั้นลัทธิพราหมณ์ก็เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยด้วย เมื่อพุทธศาสนาแพร่ขยายเข้าสู่สังคมไทย⁷ และกลายเป็นศาสนาประจำชาติ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์ตามข้อกำหนดของรัฐธรรมนูญ พุทธศาสนาของไทยจึงมีลักษณะที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์และหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เพราะพุทธศาสนามีคัมภีร์ทำลายความเชื่อต่าง ๆ ของบุคคลที่มีอยู่แต่เดิม เราจะเห็นความผสม

⁷ พุทธศาสนามีนิกายใหญ่ ๆ 2 นิกาย คือ นิกายอาจารย์วาท และนิกายเถรวาท พุทธศาสนาเริ่มแพร่ขยายมาในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อต้นสมัยกรุงสุโขทัย โดยพระเถระจากประเทศอินเดียซึ่งเป็นนิกายอาจารย์วาท ต่อมาภายหลังการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่เริ่มมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในประเทศลังกา จึงทำให้พุทธศาสนารุ่งเรืองมากในประเทศลังกา ภิกษุจากประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย เกิดความเลื่อมใสศรัทธาที่จะศึกษานิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์นี้ เพื่อนำไปประดิษฐานในประเทศของตน แต่ทางสงฆ์ในลังกาต้องขอให้แปลงเป็นนิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์เสียก่อน เมื่อภิกษุเหล่านี้เดินทางกลับสู่ประเทศของตนก็ยังคงนิมนต์พระสงฆ์ลังกามาด้วย ภิกษุไทยที่ไปบวช

สถานที่ได้จากประเพณีต่าง ๆ เช่นประเพณีการอาบน้ำในพิธีต่าง ๆ⁸

พุทธศาสนากับสังคมไทยเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ความเชื่อและการปฏิบัติต่าง ๆ ตามหลักธรรมจึงฝังแน่นอยู่ในจิตใจของคนไทยมากแต่เกิด จนกลายเป็นนิสัยในการปฏิบัติ และเป็นความรู้สึกนึกคิดในทัศนะต่าง ๆ วัดเป็นศูนย์กลางของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยโบราณ เพราะวัดจะเป็นสถานที่ประกอบกิจการหลายอย่างหลายประการ เช่น ศูนย์กลางศาสนา สถานศึกษา ที่ประชุม ตลอดจนสถานที่จัดงานบันเทิง ในปัจจุบันนี้ความสำคัญของวัดก็ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท

หลักธรรมของพุทธศาสนาหลายประการที่มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เพราะสอนให้มีเหตุผล เช่น คนยอมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร⁹ ซึ่งสามารถจะพิสูจน์ได้ ให้รู้จักคิดไตร่ตรองด้วยตนเอง แล้วจึงเชื่อถ้าหากเห็นว่าควรเชื่อ และให้เคารพหลักการมากกว่าตัวบุคคล¹⁰ ตรงกับหลักการปกครองตามระบอบ

แปลงนิกายกลับมาสู่ประเทศไทยราว พ.ศ.1800 และประติษฐานลัทธินี้ที่เมืองนครศรีธรรมราช เป็นครั้งแรก กิตติศัพท์แพร่ขยายมากในสมัยปลายกรุงสุโขทัย ราชวงศ์พระร่วงจึงโปรดนิมนต์ลัทธิลังกาวงศ์ไปประดิษฐานที่สุโขทัย ลัทธิอาจารย์วาทจึงเสื่อมลง พุทธศาสนาในประเทศไทยจึงเป็นนิกายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์แต่นั้นมา (ดู พ.อ.ปิ่น มุทุกันต์, "พระพุทธศาสนาเข้าสู่ไทย," พุทธศาสน์ภาค 1, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507), หน้า 78-87.).

⁸ เสฐียรโกเศศและนาคะประทีป, ลัทธิธรรมเนียมและประเพณีของไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์แนวไทย, 2508) หน้า 234-238.

⁹ มาจากคำในภาษาบาลีที่ว่า "วิริเยน ทุกขมสฺสเจติ"

¹⁰ ดังเช่นกรณีที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมให้ปรากฏแก่ฆานพช็อกคามนิท โดยมิได้ทรงแสดงพระองค์ว่าเป็นพระพุทธองค์ที่กามนิทเลื่อมใสอยู่ก่อนแล้ว

ประชาธิปไตยที่ให้อิทธิพลของพรรคการเมืองมากกว่าความชอบ ความศรัทธาในตัวบุคคล ในการออกเสียงเลือกตั้ง และสนับสนุนความเสมอภาคเพราะทุกคนย่อมมีความเท่าเทียมกัน ไม่มีชั้นวรรณะ ความอ่อนแอของจำนวนพรรษาของสงฆ์ จะเป็นสิ่งกำหนดการเคารพนับถือ¹¹

แต่ถึงกระนั้น พุทธศาสนาก็มักจะถูกกำหนดให้เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาสังคมไทย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความผสมผสานระหว่างความเชื่อทางไสยศาสตร์ ลัทธิพราหมณ์และหลักธรรมของพุทธศาสนา ประกอบกับความไม่เข้าใจในหลักธรรมอย่างแท้จริง จึงทำให้มีการตีความหมายกันไปอย่างผิด ๆ ซึ่งมีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษและถ่ายทอดมาสู่อนุชนรุ่นหลังด้วย เช่น

"ความสันโดษ" หมายความว่า ให้ความพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ และเป็นอยู่ ไม่ได้มุ่งให้บุคคลแยกตัวออกจากสังคมเพื่ออยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่ประการใด อันทำให้บุคคลเกิดความเกียจคร้านได้¹²

"บุญบารมี" หมายถึง ความดีซึ่งส่งผลให้เป็นผู้ดี ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 10 ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อหิงสา เมตตา และอุเบกขา¹³ แต่ความหมายที่เข้าใจกันในสังคมไทย บุญบารมีเป็นเรื่องที่มีผลมาจากชาติก่อนซึ่งส่งผลถึงชาตินี้ ตามลัทธิพราหมณ์ ทำให้บุคคลผู้มีบุญบารมีเป็นบุคคลที่มีข้าทาสบริวารมากมาย

¹¹ ปรีดี บุญซื่อ, "วัฒนธรรมชนบทกับการสร้างองค์การทางการเมือง," รัฐศาสตร์นิเทศ, ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (เมษายน-มิถุนายน 2514), หน้า 52-57.

¹² พ.ศ.อ.ชอ อุตกฤษณ์, พุทธศาสนากับสังคมศาสตร์, (พระนคร : แพรวทิพย์, 2514), หน้า 743-752.

¹³ พ.อ.บิน มุกกันต์, ประมวลศัพท์ศาสนา, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505), หน้า 283-285.

"กตัญญูกตเวทิตา" มีที่มาของคำจากคำสองคำ คือ
 กตัญญูตา-ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตน
 กตเวทิตา-การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น

ดังนั้น กตัญญูกตเวทิตา หรือ กตัญญูกตเวทิตี จึงหมายถึง "ความรู้บุญคุณท่านแล้ว
 ทำตอบแทนให้ปรากฏ"¹⁴ จึงทำให้ความรู้สำนึกในบุญคุณที่จะต้องตอบแทนกันนั้น เป็นความ
 ผูกพันที่ไม่รู้จักจบจักสิ้น เพราะไม่ได้กำหนดเพียงเฉพาะตัวบุคคลเพียงคนเดียว หากแต่
 ความรู้สำนึกนี้จะส่งทอดมาสู่ลูกหลานที่จะต้องถือปฏิบัติต่อไปด้วย

การตีความหมายของหลักธรรมอย่างผิด ๆ จากบรรพบุรุษมาสู่พุทธศาสนิกชนใน
 ปัจจุบัน มีผลในการสร้างค่านิยมที่ผิดในสังคมไทย กล่าวคือเกิดความเชื่อในเรื่องบุญกรรม
 โชควาสนาและการมีภพหน้า ทำให้ผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ ในสังคมต่างยอมรับความทุกข์-
 ยากโดยุษณี เพราะถือว่าเป็นเรื่องของ "บุญทำกรรมแต่ง" ไม่มีความกระตือรือร้นหรือ
 การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้หลุดพ้นจากสภาพความลำบากที่เป็นอยู่ กลับวางเฉยถือหลักความกตัญญู
 อย่างผิด ๆ และมีการตอบแทนบุญคุณกันไม่รู้จักจบสิ้นกลายเป็นความผูกพันที่เชื่อมโยงกัน
 ทุก ๆ ด้านไม่ว่า ด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังเน้นให้พึ่งตนเองเป็นสำคัญตามหลักธรรมที่ว่า "อัตตาหิ
 อัตตโน นาโถ" หรือ "ตนยอมเป็นที่พึ่งแห่งตน" คือ ให้ถือตนเองเป็นสรณะ ถือ "สันโดษ"
 ไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้ใด และไม่ยากให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับตนด้วย เป็นเรื่องของตัวใครตัวมัน มี
 ความรู้สึกรักอิสระ ดังสำนวนที่ว่า "พูดได้ ทำได้ ตามใจคือไทยแท้" หรือ "ใครใคร่ทำ ทำ"
 ไม่ชอบทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม เกิดความเห็นแก่ตัว ไม่คำนึงถึงความเสียหายของส่วนรวม
 ถ้าหากว่าผลประโยชน์ของตนจะมีขึ้นได้ และการรักความอิสระนี้ทำให้มีชีวิตอยู่อย่างบันเทิง

¹⁴ พุทธศาสนิกชน, "โลกอาจรอดได้เพราะกตัญญูกตเวทิตา," ในชุมนุมศึกษาพุทธ
 ศาสตร์และประเพณี สโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ (รวบรวม),
 พุทธศาสตร์ 2509, (พระนคร : บริษัท บพิธจำกัด (แผนการพิมพ์), 2510), หน้า 254.

สนุกสนาน แม้ว่าในการทำงานก็มีความสุขสนานควบคู่ไปด้วย¹⁵ ไม่ชอบการทำงานกันเป็นกลุ่มเพราะจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติตามมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคของการต่อสู้ดิ้นรนแข่งขันกันท่ามาหากินประกอบด้วยความสัมพันธ์กันอย่างฉิวเฉียด จึงทำให้ขาดความร่วมมือและการประสานงานกัน ความร่วมมือรวมกลุ่มกันเท่าที่มีอยู่บ้างไม่ได้เกิดจากความศรัทธาอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการเล็งถึงผลประโยชน์ตอบแทนที่จะได้ เช่น "การลงแขก" ในการทำนาหรือเกี่ยวข้าว หรือ การร่วมมือกันเพื่องานบุญงานกุศลซึ่งเกิดจากศรัทธาในศาสนามากกว่าศรัทธาในการรวมกลุ่ม พฤติกรรมของการรวมกลุ่มเหล่านี้ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวชั่วคราว ไม่มีความต่อเนื่อง เมื่อเหตุแห่งความร่วมมือสิ้นสุดลงแล้วความร่วมมือก็จะสิ้นสุดลงด้วย และหากต้องการรับความร่วมมือกันใหม่อีกครั้ง ก็จะต้องขอรับรองกันใหม่ ดังนั้นจึงทำให้สังคมไทยขาดการรวมกลุ่มเพื่อสาธารณะประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาก็มีส่วนช่วยที่สำคัญในกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เพราะเป็นศูนย์กลางความสามัคคีในชาติและเป็นเครื่องมือของฝ่ายปกครองในการเปลี่ยนแปลงระเบียบสังคมได้ในบางกรณี เพราะมีความยึดหยุ่นในการปฏิบัติ¹⁶

ค. การศึกษา

การศึกษาเป็นกิจกรรมที่กว้างใหญ่และมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมแทบทุกสาขา กุญชร กุญชรีย์ กล่าวว่

"การศึกษาคือการสอนและการเรียนรู้ ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นการสอนและ

¹⁵บรรพต วีระชัย และสุชุม นวลสกุล, รัฐศาสตร์ทั่วไป, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2515), หน้า 361 - 374.

¹⁶เศรษฐพร กุญชรีย์พิทักษ์, "ฝรั่งมองไทย : สมัยใหม่แต่ไม่พัฒนา," วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 3 เล่มที่ 2 (กุมภาพันธ์ 2517), หน้า 139 - 144.

การเรียนเฉพาะในสถาบันที่เราเรียกว่าโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงการสอนและการเรียนรู้ภายนอกสถาบันเหล่านั้นด้วย ตัวอย่างเช่น การที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนบุตรธิดา การปล่อยให้เด็กเรียนรู้จากการอ่านหนังสือ ฟังวิทยุ ดูภาพยนตร์และโทรทัศน์ เป็นต้น¹⁷

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ กล่าวไว้ในแนวเดียวกันว่า

"การศึกษามีได้หมายเพียงความรู้หรือหลักวิชาต่าง ๆ ที่นักเรียนหรือคนหนุ่มสาวได้เรียน จดบันทึกท่องจำแล้วก็เข้าสอบเพื่อรับประกาศนียบัตรหรือปริญญาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น การศึกษาจะต้องดำเนินไปทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน การศึกษาจึงเกิดขึ้นตลอดเวลาและในทุกสถานที่ คนที่แม่จะไม่ได้เรียนในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยก็ตาม ก็ย่อมจะเป็นคนมีการศึกษาได้เช่นกัน ถ้าเอาใจใส่ปรับปรุงพิจารณาและค้นคว้าสังเกตในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง เพื่อความงอกงามขึ้นอยู่เสมอ"¹⁸

จากคำนิยามของนักวิชาการทั้งสอง เราอาจแยกความหมายของการศึกษาได้ว่ามีลักษณะสำคัญใน 2 รูปแบบ คือ

1. การศึกษาอย่างเป็นทางการ (formal education) มักเป็นการศึกษาโดยตรงภายในสถานศึกษา มีการอบรมสั่งสอนกันตามหลักสูตร มีโครงสร้างเป็นลำดับชั้น มีระบบการแบ่งชั้นเรียน ซึ่งรัฐบาลจะเป็นผู้กำหนด การศึกษาอย่างเป็นทางการนี้เราอาจแยกได้เป็น 2 ระดับ คือ

¹⁷ กุซงค์ เฟงศรี, "การศึกษาคืออะไรและประโยชน์ของการศึกษา," วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (พฤศจิกายน 2513), หน้า 17.

¹⁸ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, "การศึกษากับสังคมไทยในปัจจุบัน," วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 (พฤศจิกายน 2513), หน้า 22.

ก) ระดับตั้งแต่อนุบาล-มัธยมศึกษา มีลักษณะการศึกษาอบรมแบบที่เป็นไปในทางเดียว (one-way) ครูผู้ให้ความรู้จะทำหน้าที่ "ป้อน" ให้ตลอดเวลา นักเรียนไม่ต้องศึกษาค้นคว้าเองแต่อย่างไร

ข) ระดับอุดมศึกษา มีลักษณะการสอนที่ผู้ศึกษามีปฏิริยาต่อการสอน คือมีความคิดเห็นได้เองจากการศึกษาค้นคว้าของตนที่นอกเหนือไปจากการสอนภายในห้องเรียน จึงเป็นลักษณะแบบสวนทางกัน หรือ two-way ผู้ศึกษาในระดับนี้ จะมีความสนใจในสิ่งแวดล้อมภายในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมืองมาก ทำให้เกิดความรู้ที่แตกต่างไปจากบุคคลที่มีการศึกษาในระดับที่ต่ำกว่า

2. การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (informal education) หรือการศึกษานอกห้องเรียน เป็นการศึกษาค้นคว้าที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากชั้นเรียน หากเกิดขึ้นจากประสบการณ์หรือการเรียนรู้ของบุคคลเองเพิ่มเติมขึ้น ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากครอบครัว กลุ่มเพื่อน สมาคมต่าง ๆ หรือประสบการณ์ทางการเมือง

ดังนั้น การศึกษาจึงมีสองลักษณะซึ่งการศึกษาแบบเป็นทางการนั้นจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ (socialization) ของบุคคลเท่านั้น แต่ส่วนที่สำคัญกว่าก็คือ การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งซ่อนอยู่ในการศึกษาแบบเป็นทางการด้วย และในบางครั้งการศึกษาในสองลักษณะนี้อาจมีความขัดแย้งกันก็เป็นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศด้อยพัฒนา

สำหรับในที่นี้ใครนิยามว่าการศึกษาคือการเรียนรู้ โดยไม่จำกัดว่าจะอยู่แต่เฉพาะในสถานศึกษาเท่านั้น อาจเป็นประสบการณ์หรือการค้นคว้าด้วยตนเอง อันก่อให้เกิดความรู้ความสามารถในการดำเนินชีวิตส่วนตัว และเป็นประโยชน์แก่สังคม ทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้าได้ ทำให้มนุษย์รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้

การศึกษาย่อมมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการปกครองของทุกประเทศ เพราะการศึกษาก่อให้เกิดความรู้ ความเชื่อ และความคิดเห็นต่อวงชน สามารถปลูกฝังลักษณะนิสัย

ของสมาชิกในสังคมได้ เช่นเดียวกับสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนา นักปกครองที่ดีจะตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างดี ไม่ว่าในประเทศที่มีการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตยหรือประเทศที่มีการปกครองแบบสังคมนิยม ซึ่งมักจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังค่านิยมทางการเมืองให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทางการเมืองของประเทศเสมอ

ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยที่ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของประเทศ การกระทำใด ๆ ของรัฐบาลจะต้องเป็นที่ยอมรับของประชาชนด้วย จึงจะเกิดความชอบธรรมในการปกครอง (legitimacy) ถ้าประชาชนโดยเฉลี่ยมีระดับการศึกษาที่ดีพอที่จะสามารถเข้าใจวิจารณ์ของตนเองพิจารณาที่จะยอมรับหรือปฏิเสธการกระทำของรัฐบาลได้ดีกว่าในกรณีที่ประชาชนขาดการศึกษาและมีความคิดอ่านที่แคบ ไม่สามารถเข้าใจผลดีและผลเสียจากการกระทำนั้น ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทางการเมือง จึงเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมืองไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยไม่น้อย เพราะการศึกษาทำให้บุคคลมีความสำนึกทางการเมือง เข้าใจในบทบาทของรัฐและรัฐราชการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครอง¹⁹

สังคมไทยแต่เดิมนั้น ผู้ชายไทยจะได้รับการศึกษาจากวัดเป็นสำคัญ เพราะผู้ที่บรรพชาเรียนนั้นจะต้องเล่าเรียนเขียนอ่านให้แตกฉาน พ่อแม่จึงนิยมที่จะส่งลูกหลานผู้ชายไปเป็น "ลูกศิษย์วัด" เพื่อรับการอบรมสั่งสอนจากพระภิกษุ วิชาความรู้ที่ได้รับจึงเป็นหลักธรรมของพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ สำหรับผู้หญิงจะได้รับการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องการบ้านการเรือนเพื่อเป็นกุลสตรีที่ดี แห่่งที่ดีที่สุดในค่านับจึงได้แก่รัง แห่่งการศึกษาของไทยแต่โบราณจึงอยู่ที่วัดกับวัง จนกระทั่งถึงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งทรงเห็นความสำคัญของการศึกษา ทำให้การศึกษาของไทยเริ่มได้รับการเอาใจใส่ตลอดมา

¹⁹James Coleman, (ed.) Education and Political Development, (New Jersey : Princeton University Press, 1965), p. 20.

โดยทรงประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดการประถมศึกษา พ.ศ.2464 การศึกษาจึงได้ขยายออกไปสู่ประชาชนมากขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลชุดต่าง ๆ พยายามที่จะปรับปรุงแผนการศึกษาของชาติ เพื่อยกระดับความรู้ความสามารถของประชาชนอันจะก่อประโยชน์แก่ตนและประเทศชาติเป็นส่วนรวมด้วย

แต่ผลจากการค้นคว้าวิจัยสนาม (field-research) และประเมินผลของคณะอาจารย์แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ.2514 พบว่า ประชาชนชาวไทยที่ไม่สามารถจะอ่านออกเขียนได้นั้น มีจำนวนประมาณร้อยละ 25 - 30 ของประชากรทั่วประเทศ²⁰ ซึ่งนับว่าการศึกษาของประเทศไทยอยู่ในระดับที่ต่ำ

หลักสูตรของการศึกษาขาดการฝึกอบรมเพื่อที่จะให้เด็กนักเรียนรู้จักคิดพิจารณาได้ด้วยเหตุผล มีความคิดอย่างรอบคอบและมีการรวมกลุ่มกันเพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ยังคงสอนให้เด็ก "เดิน" ตามหลังผู้ใหญ่ จากการวิจัยของคณะอาจารย์แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชุดเดียวกัน ปรากฏว่าครูผู้ให้คำตอบเป็นจำนวนมากเห็นว่าเด็กนักเรียนส่วนใหญ่เชื่อตามที่ครูสอน และเป็นตัวเลขที่สอดคล้องกับทุกภาค ตามตารางที่ 2

²⁰ คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัยแห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานผลการวิจัยเรื่องลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย, (นครหลวงฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515), หน้า 63.

ตารางที่ 2

การเชื่อฟังครูของเด็กนักเรียน

คำตอบ	รวม	เหนือ	ใต้	อีสาน	กลาง
เด็กเชื่อตามครูสอน	64.13	66.10	79.62	91.67	83.98
เด็กไม่ค่อยเชื่อ	11.21	9.42	15.17	5.56	11.05
ความเห็นอื่น ๆ	4.66	4.49	5.21	2.78	4.97

ที่มา : คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัยแห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 160.

นอกจากนี้ พบว่าเด็กเป็นจำนวนมากไม่แสดงความคิดเห็นของตนเอง (ตามตารางที่ 3) ซึ่งมีผลทำให้ความคิดริเริ่มของเด็กเกิดขึ้นได้ยาก เด็กมักจะยอมรับการตัดสินใจของครูโดยไม่มีปากมีเสียงหรือมีการโต้ตอบแต่ประการใด

ตารางที่ 3

การแสดงความคิดเห็นของเด็กนักเรียน

คำตอบ	รวม	เหนือ	ใต้	อีสาน	กลาง
เด็กแสดงความคิดเห็น	34.44	32.30	38.39	35.39	32.22
ไม่แสดงความคิดเห็น	62.66	64.16	58.77	63.51	65.00
ความเห็นอื่น ๆ	2.90	3.54	2.84	1.35	2.78

ที่มา : คณะอาจารย์ผู้ทำการวิจัยแห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรื่องเดิม, หน้า 113.

สำหรับความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประชาชน โดยทั่วไปมีน้อยมาก และหาได้เข้าใจในเนื้อหาหรือสาระสำคัญของการปกครองหรือกลไกต่าง ๆ ที่ช่วยให้เข้ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วยโดยตรงไม่²¹ เพราะขาดการปลูกฝังอุดมการณ์ความรู้ความเข้าใจและสร้างสรรค์ให้บุคคลรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนให้มีคุณลักษณะที่เป็น การสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ หลักสูตรเนื้อหาวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับค่านิยมประชาธิปไตยนั้น เป็นเพียงการให้ความรู้อย่างผิวเผิน ขาดรายละเอียดของเนื้อหาสาระ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเป็นพลเมืองดีของสังคมและรัฐ²²

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 158 - 160.

²² กมล สมวิเชียร, "การศึกษากับประชาธิปไตย," วารสารคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (ธันวาคม 2516 - มกราคม 2517), หน้า

นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างวิชาการกับสภาพความเป็นจริงในสังคม คือนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ถือเอาการปกครองในรูปของประชาธิปไตยเป็นหลัก แต่สภาพทางการเมืองของไทยนั้นไม่มีลักษณะของประชาธิปไตยแต่อย่างใดเลย ยังคงเป็นลักษณะของเผด็จการ-ทหารเป็นสำคัญ ทั้งยังมีความไม่แน่นอนของรูปการปกครอง ทำให้หลักการของประชาธิปไตยเป็นเพียงหลักการลอย ๆ ที่ขาดความต่อเนื่องและถูกต้องในทางปฏิบัติ จึงไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชนในอันที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองได้ ประชาชนจึงมีพฤติกรรมที่เฉยเมยต่อการเมือง

เพราะเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่ขาดการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาไม่สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง ไม่เข้าใจในบทบาทของตัวจักรต่าง ๆ รวมทั้งการรวมกลุ่มทางการเมืองของระบบการเมืองกลับมองเห็นการเมืองเป็นเรื่องของข้าราชการหรือนักการเมือง ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างผิด ๆ อันมีผลสะท้อนทำให้เกิดค่านิยมที่ผิด ๆ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มทางการเมืองไม่น้อย

ง. ระบบราชการ

ระบบราชการในความหมายของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) นั้น โดยสังเขปแล้วหมายถึงองค์การขนาดใหญ่ทั้งในส่วนของราชการและส่วนของเอกชนที่มีประสิทธิภาพ เพราะมีการแบ่งงานกันทำ ยึดหลักการบังคับบัญชา มีกฎเกณฑ์และปฏิบัติงานด้วยหลักของความถูกต้อง ไม่คำนึงถึงเรื่องส่วนตัวในการทำงาน²³ แต่ด้วยเหตุที่เป็นองค์การใหญ่นี้เองทำให้ระบบราชการมักจะถูกตำหนิว่ามีความยุ่งยาก มีความล่าช้าในการปฏิบัติงาน และขาดประสิทธิภาพในการทำงานอยู่เสมอ สำหรับระบบราชการของไทยนั้น

²³ คิน ปรัญญพุทธิ และ อิศระ สุวรรณผล, ปทานุกรมการบริหาร, (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514), หน้า 37 - 38.

เป็นผลมาจากระบบการปกครองในประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ

ในอดีตกาลการปกครองของไทยเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีกษัตริย์เป็นองค์ประมุขและทรงเป็นพระองค์เดียวที่มีอำนาจสิทธิ์ขาดอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจต่าง ๆ ของประเทศ ทรงเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ แต่ก้ทรงมีคณะที่ปรึกษาและคณะผู้ปฏิบัติงานแทนพระองค์ทั้งในด้านการทหาร ตุลาการ และพลเรือน เมื่อประเทศไทยได้ขยายอาณาจักรออกไปตามพระราชอำนาจที่เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นการยากที่องค์พระประมุขจะทรงปกครองประเทศได้อย่างทั่วถึงลำพังเพียงพระองค์เดียว จำเป็นที่จะต้องแต่งตั้งพระญาติพระวงศ์หรือข้าราชการบริหารที่ทรงไว้เนื้อเชื่อใจไปปกครองดูแลและครองเมืองต่าง ๆ ที่ห่างไกลออกไป เพื่อปกครองแทนพระองค์เป็นการ "ต่างพระเนตรพระกรรณ" ซึ่งจะต้องมีสิ่งตอบแทนแก่บุคคลต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น การพระราชทานราชทินนาม บรรดาศักดิ์ เงินทอง ฯลฯ อันเป็นที่มาของอำนาจและเกียรติยศของข้าราชการ เจ้าเมืองต่าง ๆ มีอำนาจในการปกครอง เช่นเดียวกับองค์พระประมุข ข้าราชการมีหน้าที่ให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่ประชาชนทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวและที่เกี่ยวกับราชการ จึงจำเป็นที่เจ้าเมืองจะต้องมีข้าทาสบริวารไว้ใช้สอยหรือเป็นการประดับบารมีของตนเอง เกิดเป็นระบบเจ้าขุนมูลนายขึ้น พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จึงลดลง แต่ก็ยังคงถือว่าอำนาจการตัดสินใจต่าง ๆ อย่างเด็ดขาดยังคงอยู่ที่พระองค์ ข้าราชการจะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครองตามหัวเมืองต่าง ๆ และข้าราชการเหล่านี้ก็พยายามที่จะรักษาไว้ซึ่งการรวบอำนาจมากกว่าการกระจายอำนาจให้กับประชาชน

เมื่อสังคมไทยได้รับความเจริญทางเทคนิควิทยาการของสังคมตะวันตกมา ก็พยายามปรับปรุงรูปการปกครองเสียใหม่เพื่อความเหมาะสม แต่การปกครองประเทศก็ยังไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และระบบเจ้าขุนมูลนายที่มีอิทธิพลเหนือสังคมไทยนานนับศตวรรษยังไม่หมดอิทธิพลไป ระบบราชการยังคงทำให้เกิดการแบ่งชั้นวรรณะของบุคคลในสังคม ข้าราชการส่วนใหญ่ยังคงวางตนเป็นผู้อำนาจราชศักดิ์ หรือเป็น "นาย" และขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ต่อประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มีความนึกคิดยังคงติดอยู่กับความโบราณของตนเอง ถือว่าความคิดเห็นของตนเป็นความถูก

ต้องเสมอ เวลาทำอะไร ที่ไหน จะต้องมีผู้คอยคุ้มภัยคอยเอาอกเอาใจและให้ความสะดวกสบายอยู่ตลอดเวลา จนกลายเป็นนิสัย ไม่สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ตามหน้าที่เพราะเป็นผู้ที่รับบริการเสียเอง จึงทำให้มีพิธีรีตรองในทุกที่ที่มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปถึง ซึ่งทำให้เกิดการประจบสอพลอจากลูกน้อง เป็นผลทำให้เกิดความห่างเหินและความไม่เข้าใจกันระหว่างประชาชนกับฝ่ายรัฐบาลมากยิ่งขึ้น ประชาชนจะไม่ให้ความสนใจกับการเมือง เพราะถือว่าเป็นเรื่องของข้าราชการ จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเรียนรู้ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน

ในขณะที่ระบบราชการทำให้เกิดชนชั้นระหว่างข้าราชการกับประชาชน ภายในกลุ่มข้าราชการเองก็มีความรู้สึกเหลื่อมล้ำค่าสูงกันอยู่ตามตำแหน่ง กล่าวคือ ข้าราชการชั้นผู้น้อยจะต้องเชื่อฟังข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด แม้แต่นอกเวลาราชการหรือนอกสถานที่การทำงาน ความเกรงกลัวและความเคารพนอบของข้าราชการชั้นผู้น้อยยังคงปรากฏอยู่เสมอ ความเป็นกันเองในหมู่ข้าราชการมีน้อย ข้าราชการชั้นผู้น้อยไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือคำเินการนอกเหนือไปจากคำสั่งของผู้บังคับบัญชาได้²⁴ อันเป็นเหตุทำให้คำสั่งของผู้บังคับบัญชาได้รับการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และทำให้ยึดถือคำสั่งของบุคคลมากกว่าหลักการ

ประชาชนเองก็ยังคงให้ความยกย่องต่ออาชีพนี้เป็นอย่างมากด้วยดีที่ว่า "สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเสี้ยง" จึงถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ ดังนั้นผู้ใหญ่จึงมักจะอวยพรแก่เด็ก ๆ เสมอว่า "ให้โตเป็นใหญ่เป็นโต เป็นเจ้าคนนายคน"

ระบบราชการไทยได้กลายเป็นบันไดทางสังคมของบุคคลที่จะก้าวไปสู่ความเป็นชนชั้นสูงในสังคม เมื่อบุคคลเข้ามาอยู่ในสภาพแวดล้อมของระบบราชการซึ่งย่ำระเหยียบแบบแผนและระบบอาวุโสเป็นหลัก ทำให้สังคมไทยขาดความคิดริเริ่มที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

²⁴จ่านงค์ สมประสงค์, ระบบและระเบียบปฏิบัติของข้าราชการพลเรือน, (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2514), หน้า 4

ภายในสังคมได้ ซึ่งเจมส์ เอ็น.โมเซล (James N. Mosel)²⁵ เห็นว่าข้าราชการไทยนั้นยังมิได้มีความคิดเห็นหรือความประพฤติที่สื่อให้เห็นถึงความเป็นประชาธิปไตย

ระบบราชการมีความสัมพันธ์กับการเมือง ข้าราชการประจำกับข้าราชการการเมืองมีอิทธิพลต่อกันและกันอยู่มาก กล่าวคือ นอกจากรัฐธรรมนูญบางฉบับจะไม่ได้แยกข้าราชการทั้งสองประเภทออกจากกันแล้ว ระบบราชการยังมีแนวโน้มที่จะควบคุมการกำหนดอำนาจทางการเมืองและการนำนโยบายมาปฏิบัติอยู่ไม่น้อย เพราะข้าราชการการเมืองจำเป็นต้องอาศัยข้าราชการประจำในการบริหารงาน นโยบายต่าง ๆ ตลอดจนโครงการของรัฐบาลมักเกิดขึ้นจากแนวความคิดของข้าราชการประจำ อำนาจทางการเมืองแทนที่จะมาจากประชาชนโดยทางอ้อม กลับกำเนิดขึ้นมาจากกลุ่มข้าราชการ เพราะข้าราชการการเมืองที่หมุนเวียนกันขึ้นบริหารงาน นั้นต้องรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มข้าราชการประจำผู้ปฏิบัติงานมาโดยตลอดและต่อเนื่อง ทำให้กลุ่มข้าราชการประจำมีลักษณะเป็นรัฐบาลที่แฝงกายอยู่และมีความคงทนถาวร ซึ่งไม่สลายตัว จึงมีผลทำให้ระบบราชการมีลักษณะเป็น "รัฐบาลถาวร" การเมืองของไทยจึงมีลักษณะการเมืองของข้าราชการ (Bureaucratic Polity)²⁶ ข้าราชการประจำกลายเป็นกลุ่มที่มีพลังเข้มแข็ง ซึ่งไม่มีกลุ่มใด ๆ ในสังคมที่จะสามารถต่อรองอำนาจได้ เนื่องจากไม่มีกลุ่มบุคคลกลุ่มใด ๆ ที่จะคอยรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตนได้อย่างเช่นกลุ่มข้าราชการ แม้ว่าข้าราชการจะมีภาระหน้าที่ในการปฏิบัติงานเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน แต่เมื่อประชาชนไม่ค้ำประกันเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง และเพราะความคิดเห็นของข้าราชการกับประชาชนแตกต่างกัน

²⁵James N. Mosel, "Thailand Administrative Behavior," in William Siffin (ed.), Toward the Comparative Study of Public Administration, (Bloomington : Indiana University Press, 1957.) p. 323.

²⁶Fred W. Riggs, Thailand : The Modernization of Bureaucratic Polity. (Honolulu : East - West Center Press, 2 nd. printing, 1967), pp. 311-366.

กันในบางแง่บางมุม จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างถูกต้อง และตรงเป้าหมาย และที่สำคัญคือ ระบบราชการที่เป็นมาในสังคมไทยนั้นไม่ได้มีความรับผิดชอบหรือต้องให้ความสนใจกับประชาชนเท่าใดนัก ระบบราชการจึงกลายเป็นอุปสรรคประการหนึ่งต่อการรวมกลุ่มในสังคมไทย

จ. ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง (Patron - Client Relationship)

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องเป็นลักษณะประการหนึ่งของสังคมไทยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของไทย ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้อาจถือได้ว่าเป็นผลมาจากการปกครอง แต่ตั้งสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. 1800 - 1893 เป็นต้นมา การปกครองในสมัยนั้นเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชในแบบของพ่อปกครองลูก (Paternalism) ซึ่งอาณาจักรของไทยยังไม่กว้างใหญ่นัก จำนวนพลเมืองยังมีน้อยความเป็นอยู่เสมือนบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ผู้ปกครองมีลักษณะเหมือนกับเป็น "พ่อ" ที่จะให้ความคุ้มครอง และช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนที่เสมือนเป็น "ลูก" ซึ่งคอยรับใช้ และให้ความจงรักภักดี จึงเรียกผู้ปกครองว่า "พ่อขุน" หรือ "พ่อเมือง" และเรียกประชาชนว่า "ลูกบ้าน" ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายที่มีต่อกัน เป็นความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (primary relationship) ซึ่งเป็นระบบส่วนตัว (Personalism) ที่ถือเอาระบบเครือญาติ (kinship) เป็นข้อผูกพัน และต่างฝ่ายต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันนี้จะครอบคลุมไปในทุก ๆ เรื่องทั้งด้านการทำมาหากิน การตัดสินใจขัดแย้งระหว่างประชาชน ฯลฯ ซึ่งเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตภายในสังคม ความสัมพันธ์นี้กลายเป็นความอุปถัมภ์ค้ำชูในแบบของการแผ่เมตตาบารมี

เมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องก็มิได้หมดสิ้นไปแม้ว่าการปกครองจะเปลี่ยนจากแบบ "พ่อปกครองลูก" มาเป็นแบบ "เจ้าปกครองไพร่" หรือ "นายปกครองบ่าว" ก็ตามที เพราะคำว่า "นาย" หรือ "เจ้า" ยังต้องการผลตอบแทนในรูปของการรับใช้และความจงรักภักดีจาก "ไพร่" หรือ "บ่าว" เพื่อเป็นการเสริมสร้างบารมีและอำนาจของตนเอง ส่วน "ไพร่" หรือ "บ่าว" เองก็ยังคงหวังผลตอบแทนในรูปของเงินทอง อภินิหาร และผลตอบแทนอื่น ๆ ที่อาจจะมิขึ้นได้ เพราะถือว่า

"นาย"มีพระเดชพระคุณจึงต้องให้ความกตัญญูแก่เวที่ตอบแทน ความผูกพันที่มีต่อกันนั้น เป็นไปอย่างลึกซึ้งตลอดชั่วลูกชั่วหลาน

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องนี้ยังคงตกทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมไทยสู่อนุชนรุ่นหลังอยู่จนทุกวันนี้ แม้ว่าในระยะหลังจะมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกและยอมรับเอาอารยธรรมและเทคนิควิทยาการต่าง ๆ ของสังคมตะวันตกมาใช้ในสังคมไทยแล้วก็ตาม แต่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องก็ยังคงปรากฏอยู่ในการปฏิบัติอย่างไม่เป็นทางการ

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องนี้ ทำให้เกิดการอุปถัมภ์ค้ำชู (patronage) ของฝ่ายที่ให้การอุปถัมภ์กับฝ่ายที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์นั้น ซึ่งมีบทบาทต่อการปฏิบัติมากกว่าหลักการ เพราะความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง มีผลประโยชน์ตอบแทนซึ่งกันและกัน กล่าวคือเจ้านายมักให้ทรัพย์สินเงินทองและผลประโยชน์อื่น ๆ แก่ลูกน้องเพื่อให้ลูกน้องสนับสนุนอำนาจของตน เป็นการสร้างบารมี ลูกน้องเองก็ตอบแทนด้วยความกตัญญูแก่เวที่ ซึ่งเป็นการตีความหมายอย่างผิด ๆ ต่างไปจากหลักพุทธศาสนาโดยไม่พิจารณาว่าจะเป็นการผิดกฎหรือระเบียบของสังคมหรือไม่ก็ตาม เป็นการสนับสนุนบุคคลมากกว่าหลักการ ฝ่ายเจ้านายจะควบคุมลูกน้องด้วยการรวบอำนาจการตัดสินใจที่สำคัญ ๆ ไว้ ทำให้เจ้านายมีความสำคัญต่อการรวมกลุ่ม การกระทำใด ๆ ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้านายเพียงฝ่ายเดียว เจ้านายจึงมีความสำคัญมากกว่าหลักการหรือระบบ ซึ่งเป็นการยึดตัวบุคคล (Personalism)

ความสัมพันธ์แบบนี้เน้นความเชื่อสัจสุจริตอันเป็นรากฐานของความไว้น้ำใจ ซึ่งผู้ที่ได้รับการพิจารณาอันก็คือบุคคลตามลักษณะความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ (primary relationship) อันได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และมิตรสหาย การอุปถัมภ์ค้ำชูในบางลักษณะคล้ายคลึงกับความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนเพื่อผลประโยชน์ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะขยายขอบเขตความสัมพันธ์ออกไปให้มากกว่าสองคน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหลาย ๆ คนที่มีทรัพยากรต่าง ๆ ในจำนวนที่ไม่เท่าเทียมกันเสมือนใยแมงมุม จึงเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น ระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนา หรือเจ้าของโรงงานกับกรรมกร เป็น-

ัน แต่ก็มิได้เป็นกลุ่มเพราะแต่ละจุดของโยไม่ใคร่รู้จักกันกลายเป็นโยอุปถัมภ์²⁷ ซึ่งแม้ว่าจะไม่มีความคงทนถาวร แต่การรวมกลุ่มก็ยากที่จะสลายตัวออกไป

การอุปถัมภ์ค้ำชูนี้มีความเกี่ยวข้องกับระบบราชการไม่น้อย ชูบ กาญจนประกร ได้นิยามความหมายของการอุปถัมภ์ค้ำชูไว้ว่าหมายถึง ปฏิบัติการในประการต่าง ๆ เกี่ยวกับการแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งทั้งในทางการเมือง และทางการบริหารของพรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้ง เพื่อให้ลูกพรรคหรือผู้ที่ช่วยสนับสนุนวิ่งเต้นช่วยเหลือในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งได้รับผลตอบแทนเป็นสินน้ำใจ ซึ่งอาจมีได้หลายรูปลักษณะ²⁸

ในระบบราชการนั้น การอุปถัมภ์ค้ำชูซึ่ง เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ จะมีเชื่อมโยงเป็นสายใยสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาความดีความชอบของข้าราชการชั้นผู้น้อยที่อยู่ภายใต้การบังคับบัญชา ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่มักจะใช้ "ระบบพรรคพวก" แม้ระบบการอุปถัมภ์ค้ำชูมีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้การปฏิบัติงานมีความคล่องตัว รวดเร็วในการแก้ไขปัญหา แต่ก็มีผลเสียในทางที่เป็นการบ่อนทำลายเพราะก่อให้เกิดระบบ "เล่นพรรคเล่นพวก" (spoils system) ขึ้นภายในวงการบริหาร²⁹ ในประวัติศาสตร์การเมืองของไทยนั้น ปรากฏว่าเคยใช้ระบบการอุปถัมภ์ค้ำชู

²⁷ม.ร.ว.พฤษชิสาณ ชุมพล, "แนวทฤษฎีการรวมกลุ่มในสังคมไทย และ "กลุ่มกลุ่มอิทธิพล" หลัง 14-15 ตุลาคม 2516," วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 3 เล่มที่ 3 (พฤษภาคม 2517), หน้า 137 - 143.

²⁸ชูบ กาญจนประกร, "ระบบอุปถัมภ์," นายอมร รักษาด้ย และ โสรัจ สุจริตกุล.(รวบรวม) การบริหารงานบุคคลในประเทศไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ 2, 2514), หน้า 113 - 115.

²⁹เรื่องเดียวกัน, หน้า 120 - 127.

เพื่อการแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการฝ่ายบริหาร เพื่อผลประโยชน์ในทางกา-
เมือง³⁰

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องและการอุปถัมภ์ค้ำชูนี้ ไม่ใช่จะปรากฏ
แต่เฉพาะในวงระบบราชการเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างระบบราช-
การกับองค์การที่อยู่นอกระบบราชการ และภายในองค์การนอกระบบราชการด้วย³¹

ระบบความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับลูกน้องนี้ เป็นส่วนหนึ่งของลักษณะความสัมพันธ์
แบบส่วนตัว ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มในสังคมไทยและยากที่จะเสื่อมสลายลงได้ และเป็น
ส่วนหนึ่งที่สนับสนุนค่านิยมในการยึดตัวบุคคล (Personalism) มากกว่าหลักการ อัน
เป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการก่อตั้งและดำเนินงานของกลุ่มในสังคมไทย

จากการพิจารณาถึงสภาพของสังคมไทยแล้ว จะพบว่าค่านิยมต่าง ๆ ของสังคม
ไทยนั้น มีทั้งค่านิยมที่เป็นลักษณะประจำชาติ เช่น การรักความเป็นอิสระ ถือตัวเองเป็น
สำคัญ และเรื่องของใครก็ของคนนั้น ฯลฯ และค่านิยมที่เป็นลักษณะที่สืบเนื่องมาจากความ
เจริญของสังคมมาถึงระดับหนึ่ง เช่น ความเฉื่อยชา ไม่มีความกระตือรือร้นต่อการเปลี่ยนแปลง
 ฯลฯ ค่านิยมที่มีลักษณะประจำชาตินั้นถือว่าเป็นค่านิยมที่คงถาวร ยากที่จะมีการเปลี่ยนแปลง
ไปได้โดยง่ายในระยะเวลาดั้งเดิม ซึ่งต่างกับค่านิยมในลักษณะหลังที่ควรจะต้องเปลี่ยนแปลง
ไปได้ หากสังคมนั้นได้มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ประชาชนมีความรู้สึกนึกคิดในทางที่ดีขึ้น
ย่อมทำให้ค่านิยมเปลี่ยนแปลงไปได้ ค่านิยมที่เป็นลักษณะประจำชาตินั้นได้เป็นที่ยอมรับใน
สังคมนั้นมานานนับศตวรรษครั้งบรรพบุรุษ และตกทอดมาถึงชนรุ่นหลังหลายชั่วอายุคน การ
เปลี่ยนแปลงที่เนื่องกับความเคยชินและความเชื่อถือกันมากย่อมยากที่จะเกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม ค่านิยมทั้งสองประการนี้บางอย่างก็มีลักษณะที่สนับสนุนกัน เช่น การ

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117 - 120.

³¹ ม.ร.ว.พททิสสถาน ชุมพล, เรื่องเดิม, หน้า 144 - 145.

คือประโยชน์ตนเองเป็นสำคัญจะมาสนับสนุนค่านิยมที่ถือตนเองเป็นสำคัญของค่านิยมประจำชาติ แต่ในบางกรณีค่านิยมทั้งสองอาจขัดแย้งกัน เช่น ความเฉื่อยชาของค่านิยมตามลักษณะความเจริญของสังคม จะขัดกับค่านิยมที่เล็งผลในทางปฏิบัติ ในกรณีนี้เช่นนี้พฤติกรรมที่ปรากฏจะมีแนวโน้มไปในทางที่มีน้ำหนักมากกว่า หากแต่จะมีความเข้มจางลงไป ดังนั้นการเล็งผลในการปฏิบัติอาจจะขัดความเฉื่อยชาลงได้เพราะผลจากการปฏิบัติที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคลทำให้เกิดความร่วมมือกันภายในสังคม เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะก่อให้เกิดผลดีตอบสนองภายหลัง³²

³² อุด วิเชียรเจริญ, "ค่านิยมของสังคมไทย," วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ 2 เล่มที่ 1 (มิถุนายน-ตุลาคม 2514), หน้า 148 - 151.